

Af Mette Bladt

debat:

REND MIG I RELATIONERNE

– en problematisering af relationsarbejdets dominans i socialpædagogisk arbejde

'Relationsarbejde', eller arbejdet med relationer i socialpædagogiske sammenhænge, er i en dansk kontekst blevet en selvfølgelighed, en dominerende diskurs både blandt praktikere i feltet, blandt studerende på uddannelserne og i megen faglitteratur. Det relationelle fokus og troen på, at socialpædagogens relation til eksempelvis 'den udsatte unge', betragtes som afgørende for succesen i det daglige socialpædagogiske arbejde.

Nuvel, tanken om at pædagogen skal indgå i et ligeværdigt forhold til 'sin målgruppe', og ikke kun arbejde og fungere som en funktion, en medarbejder – en myndighed, er en sympatisk værdi i det socialpædagogiske arbejde – i udgangspunktet. Og det modtræk relationsarbejdet op igennem 90'erne tager i forhold til en mere instrumental og subjekt/objekt orienteret opfattelse af forholdet mellem en pædagog og en given målgruppe, er uden tvivl et humaniserende og fagligt udviklende perspektiv ind i det socialpædagogiske arbejde.

Men som læseren nok allerede har gættet, kommer der netop et men: i al den stund relationsarbejdet har fået den meget dominerende status, det har fået i det socialpædagogiske arbejde, kan der netop argumenteres for at relationsarbejdet i socialpædagogik er gået hen og blevet for selvfølgeligt, og i den forbindelse blevet en så naturlig del af det sociale arbejdes DNA, at vi glemmer at stille spørgsmål til det. Således kan der argumenteres for, at relationsarbejdet i socialpædagogik i bedste fald er u hensigtsmæssig og i værste fald er decideret kontraproduktivt i forhold til at løse hele den socialpædagogiske opgave. Dette vil blive diskuteret i det følgende. Og der vil blive argumenteret for, at relationsarbejdet i socialpædagogisk praksis er overeksponeret og fejler i forhold til at løse den yderst komplekse opgave som (blandt andet) socialpædagogikken skal varetage.

Det er måske en bombastisk udmelding, men det understreger hensigten med artiklen – dette debatoplæg: at tage et begreb, langt de fleste af os opfatter som en

selvfølgelighed i det socialpædagogiske arbejde, op til diskussion, refleksion og revision. Håbet er at også andre vil tænke med, for på den måde at skabe fælles refleksion med henblik på en udvikling af socialpædagogikken.

RELATIONSARBEJDE I SOCIALPÆDAGOGIKKEN

Relationspædagogik er en svær størrelse at få rede på. På den ene side ved vi allesammen hvad vi mener, når vi taler om relationsarbejde, og de tre P'er tændes automatisk på de fleste lystavler hos fagfolk, når begrebet 'relation' nævnes i en socialpædagogisk sammenhæng. På den anden side er det, på sin vis, et noget uklart begreb som defineres vagt i forskelligt faglig litteratur. Blandt andet defineres relationer i forbindelse med pædagogisk arbejde således: "*Relationer kan siges at være menneskers element, relationer er grundlæggende forudsætning for vores liv og udvikling, og dermed et centralt anliggende for børns udvikling*" (Ritchie 2012). Definitioner af den karakter er ikke usædvanlige og må siges at være en noget bred kategori og en noget bred definition. Samtidig påpeges det, at 'relationspædagogik', som sådan, ikke er en definerbar størrelse og heller ikke kan opfattes som en sammenhængende pædagogisk teoriretning (Lihme 2012).

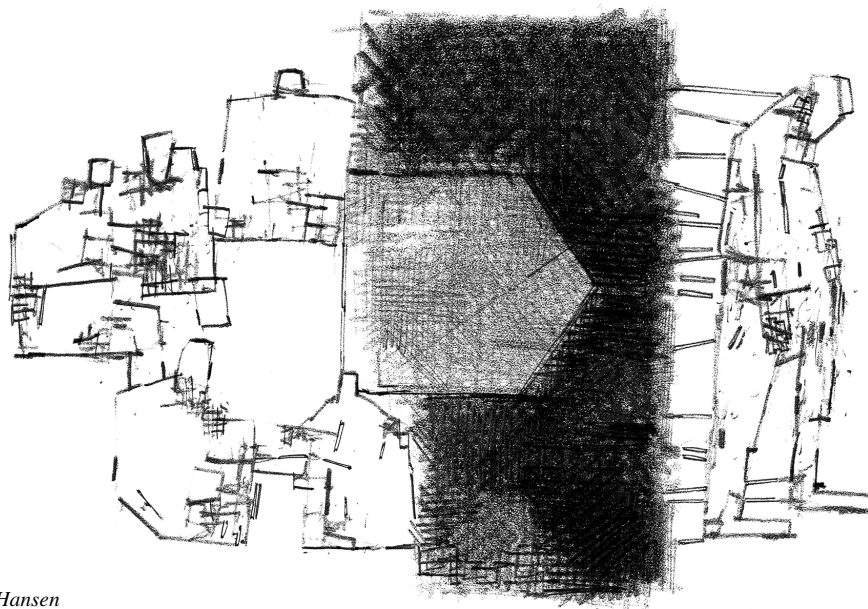
Dog deler den litteratur der har fokus på relationsarbejde en fælles opfattelse og på sin vis en fælles indholdsudfyldelse af – om ikke selve relationsbegrebet – så det fokus man antager, når man arbejder relationsfokuseret. Det fokus der må antages, når vi taler om forpligtende relationer er således værdier som samvær, empati, intuitiv forståelse og engagement (Lihme 2012), hvorfor en stærk betoning i feltet omkring relationer i det pædagogiske arbejde er på anerkendende relationer. Et perspektiv der kan spores tilbage til anerkendelsesteoretiske perspektiver. Her opfattes relationen på linje med ovenstående som: åben, lyttende, og det er en forudsætning, at man kan "sætte sig i den andens sted" og "tage stilling til egen rolle" (Schibbye 2002, Bae & Waastad 1999, Juul & Jensen 2002). Alt sammen sympatiske kernemarkører i et stykke socialpædagogisk arbejde. Og feltet har da også i høj grad adopteret idéen.

EN FAGLIG FORSKYDNING

90'erne betegnes typisk som relationsarbejdets storhedstid (Lihme 2012). I denne periode er socialpædagogikken optaget af og har fokus på at udligne magtforholdet mellem eksempelvis en ung og en pædagog. 'Fælles tredje' projekter såsom faldskærmsudspring og riverraftingture, dyrkes med den hensigt, at det asymmetriske forhold mellem pædagog og ung nedbrydes; når vi side om side styrter ned af et brusende vandfald død bange og langt ude af vores komfortzone, så er vi alle i samme (gummi)båd, så at sige. Vi er ikke længere en udsat ung og en myndighedsperson, vi er to mennesker der deler en oplevelse – et stykke af vores liv – i netop dette øjeblik. Det er her den ligeværdige, den ægte relation kan opstå.

Det professionelle felt er samtidig overbevist om, at unge har en interesse i, at pædagoger træder frem i 'du og jeg' relationer og således ikke repræsenterer et system. Målet

Tegning Gert Hansen

for pædagogikken er således, som pædagog – som person – at blive lukket ind i de unges verden (Lihme 2012).

I samme logik ansatte man rundt omkring på eksempelvis døgninstitutioner og på gadeplan en række ikke-socialfaglige personer, 'gamle rødder', 'personer med store hænder og et fast håndtryk'. Udsatte unge skulle mødes af mennesker og ikke af pædagog-agtige pædagoger. De ansattes personlige kompetencer blev vurderet vigtigere end pædagogikken som fag og 90'erne blev *"det årti hvor pædagogerne blev vigtigere end pædagogikken"* (Lihme 2012: 222).

Set udefra kan der argumenteres for, at det socialpædagogiske felt blev så optagede af relationsarbejdet, af ikke at repræsentere og understøtte ulige magtforhold, af at springe i faldskærm og riverrafte, at det glemte at udøve socialpædagogik. Det er den frække kommentar, den mere alvorlige og begrundede kommentar, at når relationsarbejdet bliver så stærkt, at de personlige kompetencer fremhæves fremfor fagligheden, så sker der de facto en faglig forskydning og reducering af pædagogfagligheden.

Nu er 90'erne forbi, og vi ser ikke så mange over-

levelsesture længere (måske ser vi endda alt for lidt), men det stærke fokus på relationsarbejdet i socialpædagogik hænger ved. Feltet har stadig i høj grad den profil, at 'personen' og relationen er de vigtigste ingredienser i det socialpædagogiske arbejde og at de så at sige 'trumfer' den mere teoretiske faglighed (Bayer 2017). Men socialpædagogik er ikke et menneskeligt element – det er et stykke særligt velfærdsstatsligt arbejde, der varetager en velfærdsstatslig opgaveløsning.

Nu skal det pointeres, at der ikke skal advokeres for en instrumentel tilgang i det socialpædagogiske felt her. Der skal med det samme tages afstand til den ublu import og ukritiske oversættelse af (ofte internationale) pædagogiske koncepter – alle bogstavsforkortelserne. En import der hænger uløseligt sammen med den stærke styringsdagsorden i den offentlige sektor generelt. Ligesom den hænger sammen med nutidens mantra om evidens og målbare resultater af det pædagogiske arbejde. Målinger og test der alene bekymrer sig om målresultater i forhold til i forvejen prædefinerede mål. Målinger og test der ubekymret holder sig fra at have fokus på, hvordan pædagogik og faglighed kan udvikles eller

hvordan sammenhængskraften og det fælles kan adresseres (Ahrenkiel 2012 (red.), BUPL 2016, Aabro 2016).

Så ligesom relationspædagogikken var et humaniserende træk i første omgang, er den i dag et humaniserende træk i forhold til konceptpædagogikkens massive indtog i det (social)pædagogiske felt.

Men socialt arbejde er samtidig fra begyndelsen bagt ind i det 'institutionelle', det foregår ikke i privatsfæren. Dette skal forstås positivt: Socialpædagogisk arbejde og socialpædagogisk faglighed er uendelig meget mere end relationer – end menneskelige elementer. Blandt andet består en pædagogisk socialfaglighed netop i at afdække og vurdere problemkonstellationen i den gældende kontekst, for dermed at vurdere hvilken indsats, metode og tilgang, der er hensigtsmæssig. Med andre ord er det socialpædagogens faglighed at vurdere, om der overhovedet er behov for relationsarbejde – eller om der er mere behov for fx 'social træning', kriminalitetsforebyggende arbejde, misbrugsbehandlingsarbejde, en familieorienteret indsats, aktiviteter, fritidsjob etc. På baggrund af netop sådanne socialfaglige vurderinger planlægges der en faglig velgrundet systematisk indsats. Metoderne – midlerne bør være mangfoldige og eksperimenterende.

Sagt på en anden måde bør den socialpædagogiske faglighed ikke reduceres til relationsarbejde, ligesom socialpædagogisk faglighed ikke bør forskydes til at handle om personlige kompetencer. Socialpædagogik handler ikke om at være 'for fed en fyr', det handler om at være en faglig fyr. På samme måde bør relationsarbejdet ikke fungere som et universalmiddel vi kan benytte som middel til at nå alle former for mål.

Netop spørgsmålet om hvad der er mål og middel i forhold til det at arbejde med relationer bliver et andet problem. En stærk tendens er nemlig, at forholdet mellem mål og midler bliver uklart. Mere eller mindre alle i feltet er enige om, at relationerne ikke er målet i sig selv, relationsarbejdet er middel til at opnå et mål (Schibbye 2002, Bae & Waastad 1999, Juul & Jenen 2002, Lihme 2012). Men i praksis ser vi ofte, at netop mål og middel rodes sammen og relationerne bliver målet i sig selv – og ikke et middel til at opnå noget andet – til at komme et andet sted hen. Denne tendens ses ydermere i noget pædagogisk litteratur, der går så vidt som at formulere relationen som mål og aktiviteter osv. som midler til det mål (Lihme 2012).

Dette perspektiv er højst sandsynligt begrundet i en idé om, at det er u-lad-sig-gørligt at arbejde med noget som helst i det socialpædagogiske felt uden at have etableret en relation først. Måske, men taget de sidste 20 års praksis i betragtning er der empirisk set en større risiko for at sidde fast i relationsarbejde; etablere relationen og så glemme alt om hvad målet egentlig var. Og måske er det denne tendens de unge der, lidt provokerende formuleret, "udsættes for" relationsarbejde reagerer på, når de kritiserer det relationelle fokus.

DE UNGES KRITIK AF SOCIALPÆDAGOGISKE RELATIONER

I mange avisartikler og i mange sammenhænge hvor 'det der virker' – det der fik Christina, Mohammad og Jesper ud af en kriminel løbebane – præsenteres, eksisterer der et stærkt narrativ om, at de unge ikke kan lide, ikke vil have pædagog-agtige pædagoger. De vil have personer der 'gi'r liv', 'er der med hjertet', 'gider 24/7' osv. (Bladt 2013, Bryderup 2010). 'Det der virker', siger narrativet, er personer hvis udstråling og energi i sig selv er nok til at få den unge på andre tanker.

Imidlertid eksisterer der også et modbillede til disse narrativer. Det er fortællingen om udsatte unge, der ikke forstår hvorfor en kontaktperson, en gadeplansmedarbejder e.lign. er så frygtelig optaget af at indgå i en relation til den unge, fremfor at hjælpe med at løse de problemer de har. Det er fortællingen om unge, for hvem det er uklart, hvad formålet er. Unge som mener, at den cola og den shawarma de spiser sammen med deres kontaktperson onsdag eftermiddag hverken gør til eller fra. Samtidig oplever de unge, at relationen kan være decideret utryk for dem, idet de eksempelvis oplever fortrolighed blive brudt gang på gang; de unge oplever ofte at når de åbner sig og fortæller noget de mener er personligt og fortroligt til eksempelvis en klubmedarbejder, så sker der det, at ugen efter ved både sagsbehandleren og mor og far det.

Det de unge reagerer på her kan skyldes det forhold, at relationen mellem en ung og en professionel er en særlig type relation – en instrumentel relation, den er ikke nødvendigvis gensidig og ligeværdig (Pedersen 2004). Den er instrumentel, fordi det skal den være; den professionelle indgår i relationen fra et institutionelt udgangspunkt, hvor eksempelvis arbejdstid er en faktor, der afgør relationens præmis-

ser. Problemet er, at den unge indgår som privatperson. I samme forbindelse har relationen skyggedeltagere – fordelt asymmetrisk. Bag den unge er der ingen skygger men bag den socialfaglige er der mange; skygger af alle de andre professionelle i den unges liv. Den socialfaglige kan ikke være fortrolig, idet han eller hun har skærpet underretningspligt osv. (Pedersen 2004).

Et lidt andet perspektiv på hvorfor de unge finder relationerne med de professionelle både svære og uden reel positiv indvirkning i deres liv kan være, at relationen ofte fokuserer på at 'fikse' den unge, så vedkommende ikke længere er 'anderledes', 'afvigende', 'grænseoverskridende' etc. men det er et ensidigt fokus for et stykke socialpædagogisk arbejde – det er om ikke andet kun 'den halve sandhed'.

DET INDIVIDUELLE PERSPEKTIV KONTRA DET SAMFUNDSMÆSSIGE FOKUS

På sin vis ville det være underordnet, at et (for) stærkt fokus på relationer resulterer i en grov reduktion af opfattelsen af den (social)pædagogiske faglighed og at mål og midler rodes sammen i et væk, *hvis* det virkede, *hvis* det bragte unge ud af marginalisering. På samme måde kunne man også argumentere for, at det er underordnet, om unge ikke forstår relationen og ikke rigtig ved, hvad den er til for osv., *hvis* det virkede, *hvis* de unge der "udsættes" for relationer blev bragt ud af marginalisering og levede resten af deres liv som trygge, glade ligeværdige medborgere i vores samfund – men det er ikke tilfældet. Det er dog hverken den enkelte, eller kollektivet af socialpædagoger 'skyld'.

Det stærke relationsfokus i socialpædagogikken risikerer at understrege (højest sandsynligt ufrivilligt, men ikke desto mindre) et *individuel* blik på sociale problemer. Perspektivet hviler nemlig fortsat på en forestilling om at kunne reparere svigt, tab og traumer med en autentisk omsorgsfuld kontakt (Pedersen 2004). Dette perspektiv har medført en tendens til at absolutere én side af relationen – det individuelle perspektiv. Således adresserer et relationsfokus i det socialpædagogiske arbejde til stadighed udsathed og marginalisering som individuelt betinget, et problem der skal løses hos den enkelte måske endda *i* den enkelte – og det er ikke tilfældet. Sociologisk forskning peger på, at det er samfundsmæssige strukturer der skaber og sedimenterer social ulighed (Mørck 2006, Bryderup 2010). Marginaliserede unge bøder

individuelt og som gruppe for et samfundsskabt problem (Bladt 2013).

Problemet antager en ikke ubetydelig størrelse; den socialpædagogiske praksis står over for den udfordring, at 15-17 % af den danske ungebefolkning lever deres liv i marginalisering og udsathed, og den sorte side af det tal er ikke alene, at det er højt, det er at det har ligget konstant i, i hvert fald 30 år (Schultz Jørgensen 2010, SFI 2016).

Den socialpædagogiske praksis bliver problematisk, når den kontinuerligt prøver at fikse den unge, når fokus er at få de unge til at 'passe ind', 'opføre sig ordentlig'. Socialpædagogen bør i modsætning hertil hele tiden være opmærksom på at arbejde med og forandre på de strukturelle ulighedsskabende mekanismer, der fungerer i vores samfund. Det er en lidt stor opgave, kan man sige – og hvordan gør man lige det? Et af de mangfoldige svar der er på det spørgsmål er at fokusere på at lave om på de strukturelle rammer, så de passer til de unge i stedet for at forsøge at forme de unge til firkanter, der passer ind i samfundets kasser. Sagt på en anden måde: måske er det ikke de unge, der er åndsvage, når de har svært ved at passe ind i en skolekontekst, måske er det skolen, der skal forandres.

Når der fastholdes et individuelt perspektiv sker der dels det, at det er den unge der lidt selv er skyld i at det går galt hele tiden, og der sker samtidig det, at ulighedsskabende mekanismer overses. Med andre ord sker der en forskydning af problemkonstellationen fra det strukturelle niveau til det individuelle (Bladt 2013). Sagt på en anden måde: Jespers mor og far bliver ikke mindre fattige af, at han har en relation til sin kontaktperson. Yossufs far kommer ikke til at lide mindre af posttraumatisk stress af, at han har en relation til sin idrætspædagog, den skole Julie går i ændrer sig ikke i en mere rummelig retning af, at hun har en fin relation til sin nye sagsbehandler.

Sat på spidsen kan der dermed argumenteres for, at et relationsperspektiv bliver direkte kontraproduktivt i forhold til at løfte den socialpædagogiske opgave, nemlig at bringe mennesker ud af marginalisering og i samme moment ændre på marginaliseringskabende strukturer i samfundet. Relationsarbejdet antager primært et individuelt syn på sociale problemer og står dermed potentielt i vejen for at fokusere på at forandre den sociale virkelighed.

For en god ordens skyld skal det naturligvis pointeres, at relationsarbejde i socialpædagogisk praksis ikke er den eneste årsag til, at det sociale arbejde ge-

nerelt lider under et individorienteret fokus. Det er der uendelig mange grunde til. Blandt andre: et bredt udsnit af pædagogisk litteratur der fokuserer på udsathed gennem psykologiske årsager, dominansen af en neoliberal logik i selve den velfærdsstatslige opgaveløsning, den før omtalte konceptpædagogik og den faktiske fordeling af ressourcerne i vores samfund (Bladt 2013) – og en lang række andre forhold.

Det særlige ved relationsarbejdet i socialpædagogisk sammenhæng er, at det lader til, at feltet ikke endnu har opdaget, at det *også* understøtter et individuelt fokus og dermed kan være med til at udgrænse et strukturelt perspektiv om ulighed.

Pointen er, at til at løse den brede pallet af problematikker der eksisterer omkring en udsat ung, må en socialpædagogisk faglighed i spil, ligesom mange forskellige metoder og perspektiver må afprøves, eksperimenteres med og udvikles. Og i forbindelse med at bidrage til at løse den samfundsmæssige opgave det socialpædagogiske felt står overfor, til reelt at rykke på marginaliserings- og fordelingsstrukturen i vores samfund, ja der kommer relationsarbejdet til kort.

Men på den anden side; når alternativet for øjeblikket synes at være konceptpædagogikken, ja så bliver det lidt svært at mene, at relationspædagogik er en rigtig dårlig ide. Men ikke desto mindre har vi brug for et helt tredje alternativ. En udvikling af dette tredje alternativ bør foregå i en dialog mellem professionelle i feltet og de unge ikke mindst. Som udgangspunkt vil det kræve en redefinering af de velfærdsstatslige institutioner og en socialpædagogik, der opfatter sin opgave som et stykke humaniserende og demokratiserende arbejde for en mere lige fordeling af samfundsmæssige livsmuligheder. Det er ikke en nem opgave – men ikke desto mindre er den yderst påtrængende.

Mette Bladt er Cand. Scient. Techn. Soc. og Ph.D. Lektor og forsker ved Det samfundsfaglige og pædagogiske fakultet, Københavns Professionshøjskole.

LITTERATUR:

- Aabro, Christian (2016): *Koncepter i pædagogisk arbejde*. Hans Reitzels Forlag.
- Ahrenkiel, Annegrethe (red.) (2012): *Daginstitutionsarbejde og pædagogisk faglighed*. Frydenlund. Frederiksberg C.
- Bae & Waastad (1999): *Erkjennelse og anerkjennelse: perspektiv på relasjoner*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bladt, Mette (2013): *De unges stemme – udsyn fra en anden virkelighed*.
- Bryderup, Inge (2010): *Ungdomskriminalitet. Socialpolitik og socialpædagogik*. Biografiske interview med unge om straf og behandling. KLIM. Århus.
- Gregersen (2012): CFU.
- Juul & Jensen (2002): *Pædagogisk relationskompetence – fra lydlighed til ansvarlighed*. Akademisk Forlag.
- Lihme, Benny (2012): *Relationer i socialpædagogisk arbejde med utilpassede unge. I: Relationer i teori og praksis – perspektiver på pædagogisk tænkning*. Billesø og Baltzer.
- Mørck, Line Lerche (2006): *Grænsefællesskaber. Læring og overskridelse marginalisering*. Roskilde Universitetsforlag. Frederiksberg.
- Pedersen (2004): *Den enestående anden – relationsarbejdet i fare for selvsving*. I Psyke og Logo.
- Ritchie, Tom (2012): *Relationer i teori og praksis – perspektiver på pædagogisk tænkning*. Billesø og Baltzer.
- Schibbye (2002): *Relationer – et dialektisk perspektiv på eksistential og psykodynamisk psykoterapi*. Akademisk Forlag.
- Schultz Jørgensen, Per (2011): *Udsatte børn – Et helhedsperspektiv, forord*. Akademisk forlag. København.
- SFI (2016): *Børneforløbsundersøgelsen*.
- BUPL (2016): *BUPL MENER: Koncepter styres af kommerzielle interesser*. Børn og Unge. Nr.: 07.